

Сергій Шумило

ДО ПИТАННЯ ПРО ПОХОДЖЕННЯ РОДУ ПРП. ПАІСІЯ ВЕЛИЧКОВСЬКОГО І ЙОГО ЗВ'ЯЗКИ З ЧЕРНІГІВЩИНОЮ¹

DOI: 10.5281/zenodo.3732595

© С. Шумило, 2020. CC BY 4.0

Мета статті – висвітлення найбільш дискусійних питань щодо походження роду прп. Паїсія Величковського та пошук підтвердження його зв'язків з Чернігівщиною. **Методологія** роботи представлена відповідно до антропологічного підходу. **Наукова новизна.** Вперше детально проаналізовано походження прп. Паїсія Величковського та його зв'язки з Чернігівщиною. Актуалізовано питання генеалогічних зв'язків між ним та відомим українським письменником та священиком Іваном Величковським. **Висновки.** Докладно досліджено родовід прп. Паїсія Величковського та його зв'язки з Чернігівщиною. Паїсій Величковський та його родина є яскравими представниками роду українських козацьких священиків, церковних та культурних діячів кінця XVII–XVIII ст., які мали давнє благородне походження. Хоча загально визнано, що цей рід походить з Полтавщини, дослідження генеалогій козацьких старшин показують, що первісне «гніздо» козацько-шляхетського роду Величковських зосереджене в Любечі, на Чернігівщині. Зокрема, полтавська гілка родини Величковських починається з письменника та священика Івана Величковського, який переїхав до Полтави з Чернігова близько 1687 р. Протягом багатьох століть родовим гніздом знатної родини Величковських був Любеч. Привертає увагу той факт, що шлях першої чернечої покори Паїсія Величковського починався саме з Чернігівщини, в Любечі.

Не виключено, що відхід Паїсія до Чернігова і Любеча був пов'язаний з якимись його внутрішніми пошуками. Рано втративши батька і, можливо, намагаючись позбутися материнської опіки, він йде на батьківщину своїх предків за батьківською лінією. Ці пошуки могли мати не тільки духовний характер. Розібратися з самим собою, зі своїм родоводом, хто він і звідки – це теж прояв внутрішніх шукань, які міг переживати молодий послушник.

Ключові слова: Паїсій Величковський, Іван Величковський, Григорій Магденко, Родовід, Чернець, Монастир, Полтава, Полтавщина, Полтавський полк, Любеч, Чернігів, Чернігівщина, Чернігівський полк.

Незважаючи на особливе значення, яке мала духовно-літературна спадщина преподобного Паїсія Величковського в християнській культурі України та й в цілому Центрально-Східної та Південної Європи, його родовід, життєвий шлях і праці досі залишаються ще недостатньо вивченими.

Найважливішим джерелом, що правдиво свідчить про юні роки і духовне становлення майбутнього старця Паїсія, є його Автобіографія, відома під

¹ Доповідь прочитана на міжнародній науково-богословській конференції «Афонська спадщина і традиції ісихазму в історії та культурі України» (м. Одеса, 20.07.2019 р.).

назвою «Повість про святий собор»². Ще одним біографічним джерелом є Житіє прп. Паїсія, складене його учнем і келійником схимонахом Митрофаном³. Цей твір є одним з найбільш достовірних оповідань про святого. Однак і він не бездоганий. Після смерті схимонаха Митрофана в Нямецькому монастирі в Румунії робилися неодноразові спроби завершити його роботу, наслідком чого стала поява кількох редакцій житія прп. Паїсія⁴. Цінний внесок у вивчення життєвого шляху і спадщини прп. Паїсія Величковського зробив відомий філолог-славіст і фахівець з історії культури Румунії проф. А. Яцимірський (1873–1925), а в наш час – видатний візантиніст, професор Фессалонікійського університету А. Тахиаос, який опу-блікував на цю тему більше 20 праць⁵. Крім того, в 2015 р. вийшла книга «Прп. Паїсій Величковський і Запорізька Січ», що містить маловідомі листи прп. Паїсія до Кошового отамана Війська Запорізького Петра Калнишевського та інші документи, що істотно доповнюють відомості про старця⁶. У 2016 р. вперше був опублікований ще один невідомий раніше лист прп. Паїсія, який стосується його ігуменства в древньому монастирі Симонопетра на Афоні⁷.

У цій статті спробуємо торкнутися лише деяких аспектів життєвого шляху прп. Паїсія і, зокрема, його родоводу.

До питання про походження роду Величковських

Вивчення родоводу старця Паїсія (в миру Петра Івановича Величковського) має важливе значення, оскільки дозволяє краще зрозуміти як те, в якому середовищі і духовно-культурній атмосфері він виховувався, так і те, які ідеї і чому могли вплинути на формування його юнацького світогляду і уподобань і, відповідно, подальшого життєвого вибору.

Прп. Паїсій і його рід є яскравими представниками родини українських козацьких священиків кінця XVII–XVIII ст. Як зазначає проф. І. Огієнко, «рід Величковських був високоталановитий, дуже побожний і добродієсний, і всі про це знали і поважали їх»⁸.

Загальноприйнято вважати, що рід Паїсія Величковського походить з

² Шумило С. В. Автобіографія прп. Паїсія – визначна пам'ятка української духовної літератури XVIII ст. *Преподобний Паїсій Величковський. «Повість про святий собор» та маловідомі листи*. Київ: Видавничий відділ УПЦ, 2016. С. 9–12.

³ Anthony-Emil N. Tachiaos. The Revival of Byzantine Mysticism Among Slavs and Romanians in the XVIIIth Century. Texts Relating to the Life and Activity of Paisy Velichkovsky (172 1794). Thessaloniki, 1986. С. 106; Преподобный Паисий Величковский. Житие и избранные творения. Серпухов: Наследие Православного Востока, 2014. С. 223.

⁴ Жгун П. Б., Жгун М. А. Схиархимандрит Паисий (Величковский) Нямецкий. *Prin ortodoxie și umanism spre reintegrarea Moldovei. Materialele Conferinței Științifico-Teologice*. Chișinău, 2008. С. 28–29; Житие и писания молдавского старца Паисия Величковского с присовокуплением предисловий на книги св. Григория Синаита, Филофея Синайского, Исихия Пресвитера и Нила Сорского, сочиненных другом его и сопостником, Старцем Василием Поляномерульским, о умном трезвении и молитве. Москва, издание Козельской Введенской Оптиной Пустыни, 1847.

⁵ Тахиаос А.-Э. Предварительный список полной библиографии о св. Паисии Величковском. *Cyrillo-methodianum*, 1993–1994, № 17–18. С. 212–227.

⁶ Шумило С. В. Прп. Паисий Величковский и Запорожская Сечь. Малоизвестные письма прп. Паисия Величковского к Кошевому атаману Войска Запорожского Петру Калнышевскому. Киев–Серпухов: Международный институт афонского наследия в Украине; «Наследие Православного Востока», 2015. 128 с.

⁷ Шумило С. В. Неизвестное письмо прп. Паисия Величковского за 1763 г. и другие документы, касающиеся его игуменства в монастыре Симонопетра. *Афонское наследие: научный альманах*. Вып. 5–6. Киев–Чернигов: Издание Международного института афонского наследия, 2017. С. 231–255; Шумило С. В. Прп. Паисий Величковский и попытка воссоздания Русика в монастыре Симонопетра: неизвестные письма с Афона. *Русь – Святая Гора Афон: Тысяча лет духовного и культурного единства. Материалы Международной научной конференции в рамках юбилейных торжеств, приуроченных к празднованию 1000-летия присутствия русского монашества на Афоне, 21–23 сентября 2016 г.* Москва, 2017. С. 318–338.

⁸ Огієнко І. (митрополит Іларіон). Паїсій Величковський. *Життєписи великих українців / Упор., авт. істор.-біогр. нарисів та приміт.* М. С. Тимошик. Київ : Либідь, 1999. С. 129.

Полтавщини (нині Полтавська область, Україна). Сам Паїсій нерідко себе називав «родимцем Полтавським», а в «Автобіографії» вказував, що народився він у «православному малоросійському граді Полтаві»⁹. Однак у цьому українському козацько-полковому центрі рід Величковських облаштувався лише з кінця 80-х рр. XVII ст. В. Колосова, В. Кречотень і В. Кривошея у своїх дослідженнях звернули увагу, що полтавська гілка роду Величковських починається з відомого українського письменника і священика Іоанна Величковського, який переїхав до Полтави з Чернігівщини близько 1687 р.¹⁰. Родовим же гніздом роду Величковських протягом багатьох століть була Чернігівщина, що на півночі України.

Любецький «клан» Величковських

Дослідження родоводів української козацької старшини в різні часи проводились В. Модзалевським, В. Кривошеєю, І. Кондратьєвим, О. Алфьоровим, О. Гейдою та іншими. Ці дослідження показують, що початкове «гніздо» козацько-шляхетського роду Величковських зосереджено в Любечі на Чернігівщині¹¹.

Наприкінці XVI – у першій половині XVII ст. в Любецькому старостві жило багато представників козацько-шляхетських родів Величковських (Савичів – Тарасовичів – Демидовичів, що походили, ймовірно, від братів Сави, Тараса і Демида Величковських). Збереглося чимало відомостей про представників цих любецьких шляхетських родин, споріднених між собою. З давніх часів вони володіли довкола Любеча власними маєтками (селами, хуторами, земельними угіддями, лісами і озерами), якими вони були наділені ще за часів Великого князівства Литовського дуже впливовими литовськими магнатами Гаштольдами¹². Пізніше, у складі Речі Посполитої, ці володіння за ними неодноразово підтверджувались універсалами польських королів Сигизмунда II Августа (за 1571 р.), Стефана Баторія (за 1581р.) і Владислава IV (за 1634 р.)¹³. До родових володінь Величковських на Любеччині належали місцеві села Велички, Мокрі та Сухі Велички, Тарасевичі Велички, Савинки, Москалі, Петрушин та інші¹⁴.

У 1548 р. Іван Тарасович Величковський був священиком П'ятиницької церкви в Любечі¹⁵. Пізніше там само священиком служив Григорій Никифорович Величковський¹⁶.

У 1642 р. у родові маєтки любецьких шляхтичів Савичів-Тарасовичів-Демидовичів Величковських скоїв розбійний напад Мартин Калиновський – любецький староста і перший польський воєвода Чернігівського воєводства, який прославився жорстоким придушенням козацьких повстань. Об'єднавшись, родичі гуртом подали скаргу на вальний сейм. Під тиском Калиновського в 1643 р.

⁹ Преподобний Паїсій Величковський. «Повість про святий собор» та маловідомі листи / Упоряд. та коментарі Шумила С. В. Київ : Видавничий відділ УПЦ, 2016. С. 66.

¹⁰ Колосова В. П., Кречотень В. І. До питання про життя і творчість Івана Величковського. Іван Величковський. Твори. Київ : Наукова думка, 1972. С. 26; Українська козацтво в національній пам'яті. Чернігівський полк: у 2 т. / Кривошея В. В. Т. І. Київ: ДП «НВЦ «Пріоритети», 2012. С. 291.

¹¹ Українська козацтво в національній пам'яті. Чернігівський полк. Т. І. С. 286–293; Кондратьєв І., Кривошея В. Нариси історії Чернігівщини періоду козацтва: Любеч. Київ, 1999. С. 12, 24, 36, 38, 40, 44, 97; Гейда О. Спадщина Івана та Паїсія Величковських та поширення ідей ісихазму на Чернігівщині у другій половині XVII – на початку XIX ст. *Афонское наследие: научный альманах*. Вып. 1–2. Киев–Чернигов: Издание Международного института афонского наследия в Украине, 2015. С. 376.

¹² Кондратьєв І., Кривошея В. Нариси історії Чернігівщини періоду козацтва. С. 97.

¹³ Українська козацтво в національній пам'яті. Чернігівський полк. Т. І. С. 287, 290–291.

¹⁴ Українська козацтво в національній пам'яті. Чернігівський полк. Т. І. С. 286–287; Кондратьєв І. Любецьке староство (XVI – середина XVII ст.). Чернігів, 2014. С. 320, 321, 325, 328; Гейда О. Спадщина Івана та Паїсія Величковських... С. 376.

¹⁵ Українська козацтво в національній пам'яті. Чернігівський полк. Т. І. С. 290.

¹⁶ Кондратьєв І. Любецьке староство (XVI – середина XVII ст.). С. 190, 208, 209, 211, 224, 225, 302; Кондратьєв І., Кривошея В. Нариси історії Чернігівщини... С. 37, 40–41, 44, 97; Гейда О. Спадщина Івана та Паїсія Величковських... С. 376.

всіх представників любецького роду Величковських позбавили шляхетства, проте вони зуміли відстояти свої права і 1646 р. Люблінським трибуналом їм було повернуто шляхетство. Серед них був і прадід прп. Паїсія, Лука Савич (Тарасович?) Величковський¹⁷.

Багаторічне протистояння з польським воєводою Мартином Калиновським призвело до того, що любецькі шляхтичі Величковські взяли активну участь в антипольському національно-визвольному повстанні Б. Хмельницького (1648–1657), а деякі з них стали відомими і впливовими представниками української козацької старшини. У 1696 р. Величковські названі «старовинними людьми» і одними з володарів «Величковщини» на Любеччині¹⁸. В універсалах чернігівського козацького полковника Якова Лизогуба неодноразово згадуються «луг Величковських» та «отчі ґрунти Величковщина» в Любечі¹⁹. Найбільш докладно рід любецьких шляхтичів Савичів-Тарасовичів-Демидовичів Величковських був досліджений фахівцем з козацько-старшинських родів Лівобережної України В. Кривошеєю²⁰.

Так, відомо, що у прадіда прп. Паїсія, шляхтича Луки Величковського, був двоюрідний брат Григорій Іванович Величковський, теж шляхтич, який жив в родовому селі Савинки на Любеччині і після конфлікту з Калиновським підтримав повстання Б. Хмельницького, належав до Івангородської козацької сотні, створеної в 1648 р. одразу після повстання. Згодом був сотником Борзнянської козацької сотні, а пізніше прийняв чернецтво і став священником у Борзні – сотенному центрі Ніжинського полку на Чернігівщині²¹. Від нього пішла борзнянсько-ніжинська лінія роду Величковських. Його син Василь Величковський також був борзнянським протопом, одруженим з донькою гетьмана П. Дорошенка та Євфросинії Яненко-Хмельницької, родички Б. Хмельницького²². Онук Іван Васильович Величковський обіймав посади полкового хорунжого, полкового обозного і наказного полковника в Ніжинському полку на Чернігівщині²³. Він же в лютому 1749 р., перебуваючи в Молдові, залишив запис у Києво-Печерському патерику, подарованому ним ігумену румунського Косоуцького монастиря²⁴. На Ніжинщині рід Величковських відомий до 20-х рр. ХХ ст.: у ніжинському священика Олександра Величковського до 1908 р. зберігались рукописи о. Іоанна Лукича Величковського (діда прп. Паїсія) – «Зегар с полузегарком» і «Млеко», а дочка о. Олександра, Ольга Олександрівна Величковська, викладала в Ніжині аж до арешту радянською владою у 1921 р.²⁵

Ще одним родичем прадіда прп. Паїсія і знаменитим представником роду Величковських на Чернігівщині був впливовий представник чернігівської козацької старшини Никифор Каленикович Величковський (Савич), який під час полковництва в Чернігові Василя Дуніна-Борковського (1672–1685), а також Григорія Самойловича (1685–1687) і Якова Лизогуба (1687–1698) був полковим осавулом, обозним і наказним полковником Чернігівського полку²⁶. Тобто, фактично, він був другою особою в Чернігівському полку після полковника²⁷.

¹⁷ Українська козацтво в національній пам'яті. Чернігівський полк. Т. І. С. 287–291.

¹⁸ Кондратьєв І., Кривошея В. Нариси історії Чернігівщини... С. 98.

¹⁹ Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник / Составитель В. Модзалевский. Санкт-Петербург, 1900. Т. IV. С. 193–195; Гейда О. Спадщина Івана та Паїсія Величковських... С. 376.

²⁰ Українська козацтво в національній пам'яті. Чернігівський полк. Т. І. С. 286–293.

²¹ Там само. С. 287.

²² Там само.

²³ Кондратьєв І., Кривошея В. Нариси історії Чернігівщини... С. 99.

²⁴ Інститут рукопису Національної бібліотеки України ім. В. Вернадського (ІР НБУВ). Ф. 225. № 580.

²⁵ Колосова В. П., Крעותень В. І. До питання про життя і творчість Івана Величковського. С. 26–27; Гейда О. Спадщина Івана та Паїсія Величковських... С. 377.

²⁶ Кривошея В. В. Козацька еліта Гетьманщини. Київ, 2008. С. 226.

²⁷ 1) Полки в другій половині XVII–XVIII ст. в центральній та східній Україні були не тільки військово-козацькими, а й адміністративно-територіальними структурами в державній системі

Інший родич Іван Андрійович Величковський (Тарасович) в 1674–1684 рр. обіймав у Чернігові посаду бурми́стра (градоначальника), а також значився «намісником війтовим»²⁸. Служив полковим суддею (1652 р.) при чернігівському полковнику Іванові Дзиковському й ще один представник роду Величковських – Андрій Демидович Величковський, який після згаданого протистояння з польським воєводою М. Калиновським також брав активну участь у повстанні Б. Хмельницького²⁹. З Любеча був родом й шляхтич Прокіп Величковський, який у 1670 р. в числі шляхти Любецького замку отримав універсал від гетьмана Д. Многогрішного і був нагороджений за відвагу в боротьбі з турецько-татарськими набігами³⁰.

Вплив роду Величковських в Любецькому краї зберігався аж до другої половини XVIII ст. Так, у 1724 р. курінним любецьким отаманом був Микола Величковський³¹. В той час, як майбутній старець Паїсій (Петро) починав свій чернечий шлях в Любецькому монастирі, в ці ж роки неподалік Любеча, в с. Козел, володів «грунтами» Йосип Величковський, а багато представників роду Величковських були козаками Любецької козацької сотні. У 1750 р. її сотником у Любечі був Савва Величковський³².

Як видно, рід знатних «старовинних людей» Величковських належав до любецької шляхти, а в ході національно-визвольної боротьби під керівництвом гетьмана Б. Хмельницького його представники зайняли міцне становище серед української козацької старшини. Таким чином, прп. Паїсій мав козацько-шляхетське походження, а своїм корінням його рід йшов на Чернігівщину, в древній Любеч, звідки родом був й «батько давньоруського чернецтва» і засновник Києво-Печерської Лаври прп. Антоній Печерський.

Поет і пресвітер Іоанн Величковський та початок полтавської священницької династії

Різні дослідники в різний час висловлювали суперечливі версії стосовно рівня

Гетьманщини. Військовими одиницями полків були сотні, з яких склалися полки – військові та адміністративно-територіальні одиниці України зі столицею в полковому центрі, де полковник володів повнотою влади і очолював як військову, так і територіальну адміністрацію.

2) Полковий осавул належав до полкової старшини і був найближчим помічником полковника.

3) Полковий обозний – представник військової і цивільної адміністрації полку в Гетьманщині та Слобідській Україні в другій половині XVII – XVIII ст., належав до полкової старшини. Особа, що займала цю посаду, була другою після полковника. Полковий обозний керував полковою обозом, а також артилерією. Йому були підпорядковані полкові артилерійні осавули і писар, хорунжий полковий артилерії і отамани. У поході за відсутності полковника обозний міг отримати повноваження наказного полковника.

4) Наказний полковник – в козацьких полках Гетьманщини та Слобідської України в другій половині XVII – XVIII ст. особа, яка тимчасово виконувала обов'язки полковника. Наказний полковник призначався полковником, або в разі відсутності полковника, полковою старшиною зі складу тієї ж полкової старшини, або зі знатних козаків. На відміну від полковника, посада наказного полковника була виключно військовою. Наказний полковник мав право видавати укази за своїм підписом – універсали.

²⁸ Українська козацтво в національній пам'яті. Чернігівський полк. Т. І. С. 290–291; Кондратьєв І., Кривошея В. Нариси історії Чернігівщини... С. 98.

²⁹ Українська козацтво в національній пам'яті. Чернігівський полк. Т. І. С. 289.

³⁰ Модзалевський В. Л. Малороссийский родословник. Т. IV. Санкт-Петербург, 1914. С. 192; Колосова В. П., Кречетень В. І. До питання про життя і творчість Івана Величковського. С. 25–26; Кондратьєв І., Кривошея В. Нариси історії Чернігівщини... С. 98; Гейда О. Спадщина Івана та Паїсія Величковських... С. 376.

³¹ Українська козацтво в національній пам'яті. Чернігівський полк. Т. І. С. 292.

³² Кондратьєв І., Кривошея В. Нариси історії Чернігівщини... С. 99; Українська козацтво в національній пам'яті. Чернігівський полк. Т. І. С. 292–293; Гейда О. Спадщина Івана та Паїсія Величковських... С. 376.

спорідненості відомого поета о. Іоанна Величковського і прп. Паїсія. Деякі вважали видатного представника української барокової літератури І. Величковського батьком старця³³, інші – дідом³⁴, ще інші – прадідом³⁵. Така плутанина пов'язана з тим, що в роду Іоанна Величковського в кількох поколіннях було прийнято старших синів ухрещенні називати іменем Іоанн (Іван). Так, окрім самого поета І. Величковського (Іоанна І-го, діда прп. Паїсія), ім'я Іоанн носили його старший син (Іоанн II-й, батько прп. Паїсія) і онук (Іоанн III-й, рідний брат прп. Паїсія).

В оригіналі Паїсієвого рукопису «Автобіографії», зовсім недавно виявленому в Румунії, перелічуючи свій родовід, старець точно називає ім'я свого діда: «Дід же Іоанн Величковський Протопоп Полтавський»³⁶. Однак, ця фраза з якоїсь причини у списку із зібрання Яцимирського, що зберігався у Санкт-Петербурзі, «випала»³⁷. І оскільки всі наступні перевидання «Автобіографії» здійснювались не за оригіналом, а за списком Яцимирського, то в жодній з друкованих версій цієї згадки немає, що й призвело до плутанини у працях дослідників. В той же час це дуже важливе свідчення, яке підтверджує з перших вуст, що дідом прп. Паїсія був знаменитий поет і письменник XVII ст. Іван Величковський, і що прп. Паїсій знав і поминав у молитвах його ім'я.

Таким чином, як видно, поет-священик Іоанн Величковський доводився знаменитому старцю Паїсію не батьком і не прадідом, а дідом по батьківській лінії. Дати його життя й смерті (1640-і – вересень 1701 рр.) підтверджують цю версію. Такий висновок відповідає й свідченням самого прп. Паїсія, який уточнює, що після батька настоятелем полтавської Успенської соборної церкви став його «старший рідний брат Іоанн Величковський», а до цього в храмі «и отець мой, и дѣдъ, и прадѣдъ священствоваша»³⁸.

Більш заплутаним виявилось питання з ім'ям діда прп. Паїсія – Луки Величковського. Вніс суди плутанину й сам прп. Паїсій у складеній ним вже під кінець життя «Автобіографії»: «Отець мой бѣ Іоаннъ Величковскій Протопоп Полтавскій. Мати же Ірина, яке по иночествѣ переименована бысть Іуліаніа монахиня. Прапрадѣдъ мой бѣ по отцу Свмеонъ знатный и богатый козакъ. Прадѣдъ же Лука Величковскій Протопопъ Полтавскій. Дѣдъ же Іоаннъ Величковскій Протопопъ Полтавскій. По матери же прадѣдъ мой бѣ славный и богатый купецъ еурейска рода прозываемый Мандя иже и крестися въ Полтавѣ въ приходѣ Преображенія Господня со всѣмъ домою своимъ. Дедъ же Григорій Манденко»³⁹.

Як було доведено на основі літопису Самійла Величка та документів, зібраних В. Модзалевським, протопоп Полтавський Лука Симеонович не носив прізвище Величковський, оскільки він був тестем поета Іоанна Величковського І і батьком його дружини Марії Лукашівни, з якою вони повінчалися не пізніше 1687 р.⁴⁰

³³ Огієнко І. Паїсій Величковський. С. 129; Маслов С. Маловідомий український письменник кінця XVII – початку XVIII ст. Іван Величковський. *Іван Величковський. Твори*. Київ : Наукова думка, 1972. С. 3.

³⁴ Четвериков С., прот. Молдавский старец Паисий Величковский: его жизнь, учение и влияние на православное монашество. Минск, 2006. С. 15; Іоанн Величковський. *Православная энциклопедия*. Т. 23. Москва, 2010. С. 734–736

³⁵ Колосова В. П., Крекотень В. І. До питання про життя і творчість Івана Величковського. С. 18; Гейда О. Спадщина Івана та Паїсія Величковських... С. 375.

³⁶ Фотокопія з оригіналу «секулярського» автографа автобіографії прп. Паїсія, надана А. Власюком та П. Жгуном. Арк. 2.

³⁷ Бібліотека Російської академії наук (БАН). Ф. 13.3.26 (Яцимирський № 58). Арк. 1 об.– 113 зв.

³⁸ Фотокопія з оригіналу «секулярського» автографа автобіографії прп. Паїсія, надана А. Власюком та П. Жгуном. Арк. 2–2 зв.; Преподобний Паїсій Величковський. «Повість про святий собор» та маловідомі листи / Упоряд. та коментарі Шумила С. В. Київ : Видавничий відділ УПЦ, 2016. С. 67.

³⁹ Цит. по: Фотокопія з оригіналу «секулярського» автографа автобіографії прп. Паїсія, надана А. Власюком та П. Жгуном. Арк. 2–2 зв.

⁴⁰ Колосова В. П., Крекотень В. І. До питання про життя і творчість Івана Величковського. С. 18; Гейда

Український козацький літописець Самійло Величко повідомляє, що в 1687 р. «за отца Луки Семіоновича, старого протопопи Полтавского», «егда же бысть под Полтавою чили в Полтавѣ гетман Самойлович» Іоанн Величковський І (дід прп. Паїсія) підніс гетьману в дар образ його патрона, святого Іоанна Кушника, «з приложенієм под ним» віршів «своєи композитури»⁴¹.

В іншому документі початку XVIII ст. записано, що 3 жовтня 1714 р. Іван Іванович Величковський (Іоанн II-й, батько прп. Паїсія), «зъ духовенства знаменитая особа, его милость честный господинъ отецъ, отческого его имени тезоименить, пресвитеръ соборной церкви Успенія пресвятыє богородицы полтавской», продав «славетно урожоному его милости пану Григорію Магденкови, милому тестеви своєму, купцеви и обивателеви полтавскому, половину млинову сь половиной хати въ Новом Санжаровѣ, на р. Ворсклѣ, на низшей греблѣ, именно камень передній и ступь три с половиною фалюшовъ, купленую имъ, Иваном Величковским, у еи милости паней родителки своєи именемъ Маріи Иванової Величковскої (дружини Івана Величковського І і доньки полтавського протопопа Луки Симеоновича, – Авт.), бувшої протопопиной полтавскої» за 500 злотых «готовихъ грошей доброї монети его царского пресвѣтлого величества сребними копійками»⁴². В. Модзалевський так коментує це повідомлення, цитуючи інші місця того ж документа: «Отец его, Иван Величковский, пресвитер соборной Успения пресвятой богородицы церкви полтавской, «респектом прац своих, при оной же церкви значне роненних», владел «войсковою частью розмѣрових приходов с своего власного млина на греблѣ Новосанжаровской» до сент[ября] 1701 г. Его жена, Марія Лукашевна, 7 сент[ября] 1701 г., будучи вдовою, получила универсал гетмана Мазепы на войсковую же часть с того же млина и 12 дек[ября] 1710 г. продала половину этого млина своему сыну Ивану Величковскому за 350 злотых»⁴³.

З цих документів випливає, що поет і пресвітер Іоанн І Величковський був одружений на Марії Лукашівні, дочці полтавського протопопа Луки Симеоновича й онуці «знатного й багатого козака» Симеона. Помер о. Іоанн І не пізніше 1701 р. Його син, о. Іоанн Іванович Величковський II, успадкував полтавську протопопію, продав своєму тестю купцю Григорію Магденку (діду прп. Паїсія по матері) частину млина, яку раніше придбав у своєї матері Марії Лукашівни, «Іванової Величковської» (тобто дружини поета о. Іоанна І Величковського), яка стала вдовою у 1701 р.

Таким чином, полтавський протопоп Лука Симеонович ніяк не може бути тотожний іншому прадіду прп. Паїсія – Луці Величковському, який ніколи не був священником.

Виявляється, у прп. Паїсія було два прадіди з іменем Лука. Один з них – уже згаданий полтавський протопоп Лука Симеонович, тесть Іоанна Величковського І. Другий – батько того ж Іоанна І, родоначальника полтавської лінії роду Величковських і діда прп. Паїсія. Оскільки Петро Величковський в дуже ранньому віці пішов з батьківського дому, то до кінця життя, коли він складав «Автобіографію», вже погано пам'ятав сімейні перекази про свій рід. До того ж, його батько помер, коли Петрові було всього 4 роки. Тому про свій рід по батьківській лінії він міг знати лише з переказів матері, яка й сама навряд чи знала його родовід далі батька свого чоловіка. Наявність двох предків чоловіка на ім'я Лука цілком могло викликати плутанину в пам'яті матері Петра, що й

О. Спадщина Івана та Паїсія Величковських... С. 375.

⁴¹ Летопись событий в Юго-Западной России в XVII веке. Составил Самоил Величко, бывший канцелярист канцелярии войска Запорожского, 1720. Издана временною комиссиею для разбора древних актов. Т. III. К., 1855. С. 9–10.

⁴² Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник. Т. III. Киев, 1912. С. 248–249.

⁴³ Там само. С. 248, прим.

відбилося на його спогадах, в яких два прадіди з'єдналися в одного.

Як і протопоп Лука Симеонович, Лука Величковський – реальна історична особа. Він дійсно був батьком о. Іоанна I і прадідом прп. Паїсія. Звали його Лука Савич (Тарасович?) Величковський і був він шляхтичем з м. Любеч на Чернігівщині. Як зазначалося вище, тут шляхетський рід Савичів-Тарасовичів-Демидовичів Величковських ще з часів Великого князівства Литовського володів власними маєтками, що неодноразово підтверджувалося універсалами польських королів⁴⁴. Зокрема, 30 серпня 1634 р. король Владислав IV підтвердив право Луки Величковського на володіння спадковими Сільчанськими землями в Любецькому старостві⁴⁵. У 1642 р. на його маєток здійснив розбійний напад любецький староста й чернігівський воевода Мартин Калиновський, який тоді ж напав і на інші родові маєтки шляхтичів Величковських. Того ж року Лука Величковський разом з іншими шляхетними родичами подав скаргу на вальний сейм, однак під тиском Калиновського в 1643 р. всіх представників любецького роду Величковських тоді позбавили шляхетства. Серед них був і Лука Величковський. Три роки Величковські боролися за свої права, і 1646 р. їм вдалося добитися, щоб Люблінський трибунал повернув їм шляхетство⁴⁶. Так, прадід прп. Паїсія знову був визнаний шляхтичем. Хоча відомо, що у 1645 р. у нього був спалений один з його хуторів⁴⁷.

У шляхетській родині Луки Величковського в Любечі й народився між 1640–1650-ми роками Іван Лукич Величковський (дід прп. Паїсія). Навчання його в Києво-Могилянській колегії припадає на 1660-і роки. Тут його вчителем і покровителем стає Варлаам (Ясинський) – ректор академії та настоятель Києво-Печерської Лаври, який став пізніше митрополитом Київським, Галицьким і всієї Малої Русі. Після закінчення колегії дід прп. Паїсія не менше десяти років живе і працює в Чернігові під керівництвом архієпископа Лазаря (Барановича) – видатного церковного і культурного діяча, богослова, письменника і поета епохи бароко. Тут він входить до кола місцевої творчої інтелігенції, об'єднаної архієпископом Лазарем навколо гуртка «Чернігівські Атени», працює редактором, перекладачем і коректором при архієпископській друкарні. І тут же він видає свої перші твори і приймає від архієпископа Лазаря (Барановича) висвячення на священника.

Як вже було сказано, в цей же час у Чернігові обіймали впливові посади представники любецького роду Величковських (Іван Андрійович Величковський (Тарасович) – посаду бурмістра і «намісника війтового»; Никифор Каленикович Величковський (Савич) – полкового осавула, обозного і наказного полковника; Андрій Демидович Величковський – полкового судді). Не виключено, що завдяки їх заступництву молодий випускник Києво-Могилянської колегії Іван Лукич Величковський і потрапив на службу до чернігівського архієпископа Лазаря (Барановича).

Іоанн Величковський був яскравим представником української барокової літератури і видатним культурним діячем другої половини XVII ст. Відомий він як автор панегіриків, епіграм, ліричних і курйозних творів релігійного і світського змісту, теоретик фігурного віршування, перекладач.

Серед найбільш відомих творів о. Іоанна Величковського варто відзначити слов'яно-українські збірки «Зеґар»⁴⁸ цѣльый и полузеґарик, нѣбы два пекторалики,

⁴⁴ Українська козацтво в національній пам'яті. Чернігівський полк. Т. I. С. 287, 290–291.

⁴⁵ Там само. С. 291.

⁴⁶ Там само. С. 287–291.

⁴⁷ Там само. С. 287, 291.

⁴⁸ Зеґар (польск. zegar) – годинник [див.: Лексикон треязычный, сиречь речений славенских, еллиногреческих и латинских сокровище. Москва, 1704], укр., блр. зеґар, з польск. zegar (с 1500 г.), запозич. з ср.-в.-н., нов.-в.-н. seiger, почат. «пісчані або водяні годинники» [див.: Этимологический словарь

составлённые во честь и славу преблагословенноѣ дѣвы Маріи» и «Млеко, от овцьї пастыру належное, або труды поетицкіе во честь преблагословенной дѣвы Маріи составлённые», панегірик на честь архієпископа Лазаря Барановича «Lucubratiuncula» (польською мовою), «Вірші про Дедала» – на честь гетьмана І. Самойловича, а також добірку поезій з «Софіївської збірки». В останній, поміж іншого, є такі розділи: «Чин повсякденного сповідання», «Постанова житія духовного, описана коротко», «Молитва до Господа нашого, на багатті стражденного», «Про причастя св. Тайн у запитаннях і відповідях», «Канон чернечий», «Устав скитського житія», «Преданіє старческоє новоначальным інокам, како подобает жить у старца в послушаніи», «Про старчество»⁴⁹.

Іоанн Величковський, будши обдарованим духовним поетом і письменником, богословом, перекладачем і теоретиком віршування церковнослов'янською і староукраїнською мовами, зробив величезний внесок у розвиток української літератури і культури. За загальним визнанням літературознавців, твори Іоанна Величковського є найяскравішими зразками українського бароко кінця XVII ст.

Твори Іоанна Величковського і та творчо-культурна атмосфера, що панувала в його роду, могли мати безпосередній вплив на формування системи культурно-релігійних цінностей і світогляду молодого Петра Величковського⁵⁰. Це важливе доповнення, яке дозволяє трохи інакше поглянути на рівень початкового виховання майбутнього подвижника і соціальне середовище, в якому він зростав.

Як ми могли переконатися, рід Величковських належав до дрібної шляхти. І батько, і дід Петра мали на той час пристойну вищу освіту і, можна сказати, належали до культурної еліти суспільства. Любов до читання книг була прищеплена юному Петрові з самого дитинства. Про це він повідомляє в «Автобіографії», відзначаючи, що вдома його навчили дуже добре читати і писати, «і коли знаходив вільний час між вченням, я старанно читав книги», що зберігалися в бібліотеці їх родової соборної полтавської церкви⁵¹. За словами старця, «від читання цих святих книг» «почала в душі моїй зароджуватися ніколи не занепадаюча, поки перебував я в світі, ревність до полишення його й сприйняття святого чернечого образу»⁵². Ймовірніше за все, що в цій бібліотеці зберігалися й твори його діда, які також могли вплинути на становлення майбутнього подвижника.

З листів о. Іоанна І Величковського відомо, що у нього було двоє братів – ієродиякон Віктор та ієромонах Лаврентій. Перший жив у Чернігові і був дуже близьким до архієпископа Лазаря (Барановича), помер 1673 р. Отець Лаврентій, намісник Нікольського монастиря на Півах під Полтавою, був у дружніх стосунках з Варлаамом (Ясинським). Коли 1673 р. Лаврентій помер, Варлаам Ясинський, тоді ще ректор Києво-Могилянської колегії, в листі до Лазаря Барановича з глибоким сумом повідомляв про це і просив подбати про його рідного брата Іоанна Величковського⁵³.

Переїзд о. Іоанна з Чернігова в Полтаву (на ту пору важливий політичний і економічний козацько-полковий центр Гетьманщини) близько 1687 р. пов'язаний з його одруженням з дочкою полтавського протопопа Луки Семеоновича, про якого згадує і прп. Паїсій Величковський у своїй «Автобіографії», помилково приписавши йому прізвище Величковських. Від шлюбу з Марією Лукичною у них був син Іоанн. Після одруження Іоанн І Величковський був висвячений

русского языка. Москва: Прогресс. М. Р. Фасмер. 1964–1973].

⁴⁹ Гейда О. Спадщина Івана та Паїсія Величковських... С. 378–379.

⁵⁰ Там само. С. 377–380.

⁵¹ Преподобний Паїсій Величковський. «Повість про святий собор» та маловідомі листи / Упоряд. та коментарі Шумила С. В. С. 67–68.

⁵² Там само.

⁵³ Лист Варлаама Ясинського до Лазаря Барановича. *Іван Величковський*. Твори. Київ: Наукова думка, 1972. С. 155.

архієпископом Лазарем (Брановичем) на священника і приписаний до головного полтавського Успенського собору, де настоятелем був його тесть протопоп Лука. На той час правлячим архієреєм на Полтавщині визнавався чернігівський архієпископ Лазар (Баранович), який і перевів о. Іоанна Величковського до соборної (головної) церкви Полтави. Так Іоанном було покладено початок династії полтавських протопопів Величковських. Його син, а потім і онук (всі двоє теж Іоанни) вже спадково були настоятелями головного собору Полтави. І по цій же спадковій лінії, підтвердженій грамотою київського митрополита Рафаїла Заборовського⁵⁴, після смерті старшого брата о. Іоанна III належало вступити в настоятельство й Петру Величковському.

У Полтаві сім'я Величковських жила доволі безбідно, маючи постійний прибуток від власного млина в Нових Санжарах, розташованого на р. Ворсклі. Пізніше, після смерті о. Іоанна в 1701 р., його дружина Марія Лукашівна отримала універсал від гетьмана І. Мазепи, що зберігав отримання доходу від цього млина⁵⁵.

Батьки прп. Паїсія та їхні родові зв'язки

Про своїх батьків прп. Паїсій в «Автобіографії» пише доволі скупо: «батько мій – Іоанн Величковський, полтавський протопоп. Мати – Ірина, в іночестві перейменована на монахиню Іуліанію /.../ На четвертий рік після мого народження батько мій переселився від цього тимчасового життя до вічного, а я залишився з матір'ю і рідним старшим братом Іоанном Величковським, який пізніше був настоятелем соборної полтавської церкви Успіння»⁵⁶.

До наших днів зберігся важливий документ (пом'яник), в якому під 1722 р. записаний рід прп. Паїсія ще до його народження. У ньому, зокрема, згадані:

Протопресвітеръ Полтавскы[й]. 1722. ѿ живихъ Іоан[н]ъ Величковскій. Ірина. м[ладенец] Іоаннъ. м[ладенец] Василій. ѿ мертви[х] Протоіере[й] Лука. Іоаннъ⁵⁷.

Це «милостинний» Синодик, який вівся ігуменом і монахами давньоруського Афонського Пантелеймонова монастиря, відомого як «Русик» або «Росикон». У період з 1705 по 1720-і рр. вони проїжджали з Афона через територію України для збору пожертвувань. Пантелеймонівський Синодик містить імена і роди вкладників (жертводавців), записані для «вічного поминання» учасниками монастирських посольств. І серед них, в числі представників знатних родів української старшини, під 1722 роком записаний рід полтавського протопопа Іоанна Величковського. У ньому, зокрема, крім о. Іоанна і дружини його Ірини (матері прп. Паїсія, в чернецтві Іуліанія), записаний рідний старший брат прп. Паїсія Іоанн, а також немовля Василь (можливо, племінник або ще один брат?). Як покійні вказані прадід прп. Паїсія о. Лука Симеонович і дід о. Іоанн Величковський. Ім'я самого Паїсія (в хрещенні Петра) не вказано, оскільки на той момент він ще не народився. Немає тут, природно, і згадок про молодшого рідного брата прп. Паїсія, Федора, який народився пізніше і згодом помер на сьомому році життя. Крім того, не записані тут і родичі прп. Паїсія по материнській лінії.

Даний запис в Синодику Афонського Пантелеймонова монастиря підтверджує вище висловлену версію, що о. Лука Симеонович і о. Іоанн Величковський доводились прп. Паїсію прадідом і дідом по лінії батька.

Пом'яник Пантелеймонова монастиря свідчить, що в той час, як мати

⁵⁴ Преподобний Паїсій Величковський. «Повість про святий собор» та маловідомі листи / Упоряд. та коментарі Шумила С. В. С. 68.

⁵⁵ Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник. Т. III. Киев, 1912. С. 248, прим.

⁵⁶ Преподобний Паїсій Величковський. «Повість про святий собор» та маловідомі листи / Упоряд. та коментарі Шумила С. В. С. 66–67.

⁵⁷ Архів Руського на Афоні Пантелеймонова монастиря (АРПМА). Оп. 10. Спр. 1. Док. А000083. Помянник (Синодик) милостинний Свято-Пантелеймонова монастиря. 1705 г., с позднейшими (преимущественно 1720-х гг.) дополнениями. Арк. 111 зв.

прп. Паїсія носила його ще в утробі, його батьки зустрічалися з афонськими монахами і передавали на Афон пожертви про вічне поминання їх роду на Святій Горі. Швидше за все, батьки просили молитися про успішні пологи. Так що ще до свого народження прп. Паїсій немовби долучився до незримої молитовної участі про нього афонських старців. Найімовірніше, що усними спогадами про зустрічі і спілкування зі святогорцями батьки потім ділилися з маленьким Петром Величковським і вже тоді, під впливом цих оповідань, він міг перейнятися бажанням й самому вирушити в мандрівку на Святу Гору Афон і стати там ченцем.

Як вже було сказано, батько прп. Паїсія – прот. Іоанн Іоаннович Величковський II (бл. 1687–1726) одружений був на Ірині Григорівні Магденко, дочці заможного купця Григорія Магденка (Манденка). Прп. Паїсій повідомляє, що його прадід по материнській лінії (батько Григорія Манденка) був «славний і багатий купець єврейського роду на ім'я Мандя, хрестився з усім своїм домом у Полтаві, у приході Преображення Господня»⁵⁸. З «Малоросійського родословника» В. Модзалевського відомо, що у хрещенні він носив ім'я Лаврентій і було у нього двоє синів – Сидір та Григорій⁵⁹. При цьому В. Модзалевський уточнює, що Лаврентій Магденко (Манденко) у другій половині XVII ст. «жив у Гадяцькому полку в містечку Опошному (укр. Опішня, – Авт.) і відправляв військову козацьку службу»⁶⁰. Його старший син – Сидір Лаврентійович «був городовим отаманом і за сотника правив в Опошному»⁶¹, а молодший, Григорій Лаврентійович (дід прп. Паїсія), також спочатку «жив у Гадяцькому полку в містечку Опошному і відправляв військову козацьку службу», а потім переселився до Полтави⁶².

У згадуваній вже купчій від 3 жовтня 1714 р. повідомляється, що о. Іоанн Величковський II продав «славетно уроженому его милости пану Григорію Магденкови, милому тестеві своєму, купцеви і обивателеви полтавському, половину млинову с половиною хати в Новом Санжаровѣ, на р. Ворсклѣ, на низшей греблѣ»⁶³.

З цього документа видно, що Григорій Лаврентійович Магденко і є той самий дід прп. Паїсія, якого останній у своїй «Автобіографії» називає на прізвище Манденко (через «н», а не через «г»). Причини таких розбіжностей у написанні прізвища діда й прадіда у прп. Паїсія і в документах, що дійшли до наших днів, до кінця неясні. Може виникнути враження, що це зовсім інші особи. Однак купча від 3 жовтня 1714 р. не залишає сумнівів, що це одна й та сама людина. Не виключено, що прп. Паїсій, який ще в ранній юності полишив отчий дім спочатку для навчання в Києві, а потім для мандрів по світу, до моменту написання «Автобіографії» під кінець свого життя вже погано пам'ятав родинні перекази і міг просто переплутати. Або ж він був правий, а прізвище змінили з Манденка на Магденка самі його представники – Лаврентій і його сини Григорій та Сидір. Судячи зі свідчення прп. Паїсія, до прийняття хрещення його дід носив ім'я Мандя, від чого серед населення і приліпилося до його дітей прізвище «Манденко». Очевидно, після прийняття хрещення він або його діти, які вступили на козацьку службу і намагалися там зробити кар'єру, в документах спеціально виправляли це простонародне прізвище на «Магденко», щоб воно якомога менше нагадувало про минуле походження. Прп. Паїсій всіх цих тонкощів міг не знати через занадто ранній відхід з дому, тому по пам'яті і згадує прізвище, яке існувало в народі. Як би там не було, але всі дослідники, які вивчали це питання, підтверджують тотожність прізвища Манденко з прізвищем Магденко, яке носили представники

⁵⁸ АРПМА. Оп. 10. Спр. 1. Док. А000083. Арк. 111-зв.

⁵⁹ Модзалевський В. Л. Малоросійський родословник. Т. III. С. 248.

⁶⁰ Там само.

⁶¹ Там само.

⁶² Там само.

⁶³ Там само. С. 248, прим.

знатного роду полтавської козацької старшини⁶⁴. Водночас, в дослідженнях Модзалського і Кривошеї ми не знаходимо підтвердженнь єврейського походження пращурів прп. Паїсія по лінії Магденків, які в різних документах записані як козаки Гадяцького полку.

Про соціальне становище діда прп. Паїсія може свідчити і той факт, що саме в його будинку в Полтаві в 1709 р. квартирував комендант Полтавської фортеці і тут 27 червня того ж року зупинявся на ночівлю московський цар Петро I. У 1817 р. на місці, де стояв будинок Григорія Магденка, архітектор П. Тарасов спорудив цегляний обеліск. У 1849 р. за розпорядженням імператора Миколи I замість обеліска на тому ж місці був встановлений восьмиметровий пам'ятник за проектом відомого скульптора О. П. Брюллова, брата художника Карла Брюллова⁶⁵. Цей пам'ятник стоїть там і по цей день. Очевидно, цей факт згодом (вже на початку XIX ст.), неодноразово передаючись як усний переказ з відповідними додатками та спотвореннями оповідачів, вплинув на появу в Румунії фантастичної легенди, нібито Паїсій Величковський (в миру Петро) і був сам Петро I, який таємно залишив престол і віддалився в молдавські монастирі⁶⁶.

Варто також відзначити, що рідний дядько прп. Паїсія по матері Василь Григорович Магденко (бл. 1700–1772) займав досить високі пости серед козацької старшини, зокрема, служив рахівником Полтавського полку при Канцелярії малоросійських зборів у Глухові (тодішній гетьманській столиці України), перебував з фінансових питань у прямих стосунках із гетьманом, перевозив дуже великі суми казенних грошей, супроводжував турецького посла, мав чин значкового товариша, посідав уряди полкового хорунжого, осавула та обозного Полтавського полку⁶⁷. Саме він, згідно з «Автобіографією», в 1735 р. їздив до Києва разом зі своєю рідною сестрою (матір'ю прп. Паїсія) та племінником (тоді ще юним Петром Величковським) клопотати перед митрополитом Рафаїлом Заборовським про те, щоб Петро Величковський успадкував полтавську протопопію⁶⁸. За його участі Петро вступив і до Києво-Могилянської академії. На думку Ю. Кобищанова, для Петра Величковського після смерті батька і старшого брата його рідний дядько Василь Григорович Магденко мав особливе значення і частково «посів у його дитячій свідомості місце, що належало батьківському образу»⁶⁹.

Старший син дядька прп. Паїсія, що доводився останньому двоюрідним братом, Андрій Васильович Магденко (1727–1795) починав кар'єру на посаді військового канцеляриста, потім гетьманом К. Розумовським був затверджений на уряді сотника Новосанжарської сотні, з 1762 р. служив на кордоні з Молдавією та Валахією, а під час російсько-турецької війни 1768–1774 рр. воював на Молдавському фронті у званні ротмістра, потім – секунд-майора Дніпровського пікінерського полку, командуючи великими зведеними загонами. У 1770 р. він відзначився при взятті м. Бендери, а в наступному році брав участь у генеральній битві під Бухарестом⁷⁰. Ще один двоюрідний брат прп. Паїсія Семен Васильович Магденко (1740–1793) обіймав у Полтавському полку посаду полкового осавула, мав чин бунчукового товариша, служив у Полтавській полковій канцелярії, потім

⁶⁴ Колосова В. П., Кречотень В. І. До питання про життя і творчість Івана Величковського. С. 12.

⁶⁵ Полтавщина: Енциклопедичний довідник / під ред. А. В. Кудрицького. Київ: Українська енциклопедія, 1992. С. 794; Кобищанов Ю. М. Полтавский род в переплетении культур. Москва, 2011. С. 14.

⁶⁶ Гордин Я. А. Мистики и охранители. Дело о масонском заговоре. Санкт-Петербург, 1999. С. 542.

⁶⁷ Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник. Т. III. С. 251.

⁶⁸ Преподобный Паїсій Величковський. «Повість про святий собор» та маловідомі листи / Упоряд. та коментарі Шумила С. В. С. 68.

⁶⁹ Кобищанов Ю. М. Полтавский род... С. 15.

⁷⁰ Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник. Т. III. С. 251–252; Кобищанов Ю. М. Полтавский род... С. 17.

у Генеральній Військовій канцелярії і Малоросійській колегії, згодом отримав чин колезького асесора і посаду чернігівського розправного судді, пізніше – чин надвірного радника і першим в роду Магденко одержав право спадкове дворянство, а його рід був занесений у родовідну книгу дворянства Новгород-Сіверського намісництва⁷¹. Нащадки двоюрідних братів прп. Паїсія, його двоюрідні племінники, були досить заможними, мали власні маєтки і побудували блискучу військову і світську кар'єру. Під час російсько-турецької війни 1806–1812 рр. вони в офіцерських чинах воювали в Румунії, а один з них, Григорій Григорович Магденко, в 1808 р. протягом п'яти місяців виконував обов'язки квартир'єр-майора в Яссах⁷².

Повертаючись до розповіді про рідну сім'ю прп. Паїсія, відзначимо, що жила вона в Полтаві доволі безбідно. В с. Пушкарівка о. Іоанн Величковський мав 14 душ підданих⁷³. Серед іншого, був у них і постійний прибуток від належної їм частини млина в Нових Санжарах, розташованого на р. Ворсклі. Його придбав батько прп. Паїсія 12 грудня 1710 р. у своєї матері Марії Лукашівни. 23 жовтня 1716 р. він отримав від гетьмана І. Скоропадського універсал, що підтверджував його право на військову частину прибутків від цього млина⁷⁴.

Збереглись до наших днів й інші важливі документи, що допомагають більше дізнатися про батька прп. Паїсія, полтавського протопopa Іоанна Іоанновича Величковського П. Так збереглось його листування з Олексієм Петриною від 10 листопада 1708 р.⁷⁵ та з сотником Решетилівської сотні Полтавського полку Ієремією Федоровичем за 1717–1718 рр.⁷⁶. Серед матеріалів цієї справи є оригінал листа о. Іоанна від 22 січня 1718 р. з власноручним підписом і родовою печаткою. У ньому, зокрема, сказано:

«Обоих сторон то есть честнаго в Богу Господина отца намесника Решатилскаго и презвитеров тамошних Свято-Преображенского и Николаевского выслушавши контраверсии, около определенных ему отцу Могили от них парохиян; Якоже определение же честными людьми решетилевскими Самойлом Ризаченком, Леоном Шапочником заведомо[стью] его милости пана Сотника учинилось без похлебства ствержаем и на против них возмутителей выданных от нас универсале отцу намеснику вину выражанную непреме[нно] ставим, мел бы хто с помянутых священников, тех учиненный раздел касовати и чинити, в людях возмущение, такового и под запрещение от епитрахиля именем архипастырским полагаем. Иван Величковский, протопоп Полтавский»⁷⁷.

Крім того, збереглася справа за 1721–1723 рр. про суперечки Катерини Старицької та її синів з о. Іоанном Величковським за село Горбанівку⁷⁸. Не виключено, що саме ці позови за маєтки стали причиною сильних переживань і передчасної смерті у 1726 р. ще дуже молодого о. Іоанна П (на 39-му році життя).

Щоб розуміти рівень спорідненості й становища сім'ї Величковських у Полтаві, варто також відзначити, що хрещеним батьком Петра Величковського (майбутнього старця Паїсія) був полтавський полковник Василь Васильович

⁷¹ Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник. Т. III. С. 253; Кобищанов Ю. М. Полтавский род... С. 18.

⁷² Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник. Т. III. С. 253–260; Кобищанов Ю. М. Полтавский род... С. 18–19.

⁷³ Кривошея В. Українська козацтво в національній пам'яті. Чернігівський полк. Т. I. С. 292.

⁷⁴ Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник. Т. III. С. 249, прим.

⁷⁵ ІР НБУВ. Ф. 160 (Київська духовна академія). Спр. 1685. № 1079. Арк. 1.

⁷⁶ ІР НБУВ. Ф. 160. Спр. 1114–1116. Переписка сотника Решетилівського Ієреміи Федоровича з полтавським протопопом Іоанном Величковським 1717–1718 рр. Арк. 1–6.

⁷⁷ Там само. Арк. 2.

⁷⁸ ЦДДАУК. Ф. 51. Оп. 3. Спр. 19422. Справа про суперечки Катерини Старицької та її синів з полтавським протопопом Іоанном Величковським за с. Горбанівка. 1721–1723 р. Арк. 1–81.

Кочубей (+1743)⁷⁹ – син генерального писаря і генерального судді Війська Запорізького Василя Леонтійовича Кочубея. Як вже було сказано, полки на той час в Україні були не лише військовими, але й адміністративно-територіальними структурами в державній системі Гетьманщини. Таким чином, Полтавський полк – це військова й адміністративно-територіальна одиниця України з центром у Полтаві, щось близьке до сучасної «області». Той факт, що хресним Петра Величковського доводилась людина, яка була першою особою Полтавського краю та однією з найвпливовіших людей в Лівобережній Україні, красномовно свідчить сам за себе щодо наявного стану та можливих перспектив кар'єрного росту Петра на майбутнє. До цього варто додати, що хресний, до всього іншого, був одружений з Анастасією Данилівною Апостол, донькою гетьмана Данила Апостола (нащадка молдавського боярського роду), а їх син і одноліток Петра Величковського – Семен Васильович Кочубей (1725–1779) згодом став ніжинським полковником, генеральним обозним Війська Запорізького, пізніше – генерал-майором, членом Малоросійської колегії і таємним радником. Інший його син – Павло Васильович (1738–1786) – мав звання статського радника і був одружений на Уляні Андріївні Безбородько, сестрі канцлера Російської імперії князя О. А. Безбородька. А внук Василя Васильовича і син Павла Васильовича, князь Віктор Павлович Кочубей (1768–1834), був міністром внутрішніх справ Російської імперії, головою Державної ради і Комітету міністрів, а також канцлером Російської імперії⁸⁰.

Оскільки прп. Паїсій у своїй «Автобіографії» акцентує увагу на тому, що його хресним був полковник Василь Кочубей, це може означати, що він цьому надавав якогось особливого значення. Якби для нього це був пересічний факт, то він міг обійти його стороною, як це було з багатьма іншими моментами в його біографії.

Швидше за все, Петро Величковський був близько знайомий, а може й дружив у дитинстві, з синами свого хресного. І якби він продовжив лінію свого батька і діда, ставши настоятелем головного «градського собору» Полтави (спадщина, яка була закріплена за ним спеціальною грамотою київського митрополита Рафаїла Заборовського)⁸¹, то можна тільки припускати, які перспективи могли обіцяти йому спорідненість і близькість з настільки впливовими людьми. Але Петро Величковський свідомо обрав інший шлях. Чи підтримував він зв'язки та листування з синами свого хресного, ми не знаємо. Але, з огляду на те, що не так давно було відкрите маловідоме листування прп. Паїсія з кошовим отаманом Війська Запорізького Петром Калнишевським⁸², не можна виключити, що таке ж листування у старця могло бути й з Семеном Васильовичем і Павлом Васильовичем Кочубеями. Питання це залишається відкритим для подальших пошуків та досліджень.

З «Автобіографії» прп. Паїсія відомо також, що його рідна бабуся по матері була настоятелькою Покровського монастиря під Полтавою, де пізніше монахинями стали його мати (в чернецтві Іуліанія) і тітка (в чернецтві Агапія), рідна сестра матері. Крім того, у сім'ї Величковських ще через покійного батька були досить хороші зв'язки з київським митрополитом Рафаїлом (Заборовським), Тимофієм (Щербацьким) і багатьма іншими видатними церковними ієрархами і представниками козацької старшини, що також може свідчити про статус і

⁷⁹ Преподобний Паїсій Величковський. «Повість про святий собор» та маловідомі листи / Упоряд. та коментарі Шумила С. В. С. 68.

⁸⁰ Большая российская энциклопедия / С. Л. Кравец, Москва: Большая Российская энциклопедия, 2010. Т. 15. С. 533.

⁸¹ Преподобний Паїсій Величковський. «Повість про святий собор» та маловідомі листи / Упоряд. та коментарі Шумила С. В. С. 68.

⁸² Шумило С. В. Прп. Паисий Величковский и Запорожская Сечь. С. 11–15; Шумило С. В. Маловідомі листи прп. Паїсія на Запорозьку Січ. С. 15–36.

становище Величковських.

Цікаво, що навіть наприкінці XVIII – на початку XIX ст. представників роду Величковських, і серед них прп. Паїсія, поминали в стародавньому Софіївському соборі Києва поряд з багатьма покійними видними ієрархами, представниками духовенства та української козацької старшини. Про це ми дізнаємося з Пом'яника Софії Київської, який вівся ченцями Київського Софіївського монастиря з 1760-х рр. і продовжував поповнюватися навіть після його ліквідації в 1786 р. аж до початку XIX ст. У цьому пом'янику зустрічається, серед іншого, такий запис:

«Род священноіерея Иоанна Величковского. Упокой Господи усопших раб Твоих во Царствии Твоем: Иакова. Афанасия. Феодора. Марии. Анны. Евдокии. Анастасии. Иеромонаха Лаврентия. Паисия. Климента. Леонтия. Акулины. Иеродиакона Виктора. Инокинь Евпрасии. Алимпиады. Соломониады. Симеона»⁸³.

Згадані тут ієромонах Лаврентій і ієродиякон Віктор, очевидно, це рідні брати діда прп. Паїсія. Більшість згаданих тут імен ідентифікувати поки що не вдалося. Ім'я ієромонаха Паїсія в цьому поминанні покійних записано як такого, що упокоївся. Значить, запис був зроблений вже після його смерті в 1794 р. З цього можна зробити висновок, що якісь родичі прп. Паїсія підтримували з ним стосунки, а може, навіть їздили до нього в Румунію і були своєчасно поінформовані про кончину старця.

Цікавий факт – незабаром після відходу Петра Величковського в Молдавію і Валахію там же опиняється і його далекий родич по борзнянській лінії, згаданий вище ніжинський полковник Іван Васильович Величковський. Про це свідчить запис у Києво-Печерському патерику, подарованому ігумену молдавського Косоуцького монастиря: «Сей патерик Іоанна Величковского, обозного полкового нѣжинского, доставшийся от родителя его, покойного Василія Величковского, протопопа борзенского, року 1741. Сей патерик даровал всечестнейшому отцу Петру Яковлеву, игумену монастиря Косоуцкокого, землѣ Молдавской, Иван Василіевич Величковский, обозній полковий нежинский, рады спасенія и вѣчної памяти году 1749 февруарія 16 числа»⁸⁴. Цей факт О. Гейді дав привід припустити, що ніжинський полковник у 1749 р. міг розшукувати в молдавських і валаських монастирях свого далекого родича Петра Величковського⁸⁵.

Духовні пошуки на батьківщині предків

У 17-річному віці у Петра Величковського стався якийсь внутрішній перелом, в результаті чого він, покинувши навчання у Києво-Могилянській академії, в жовтні 1740 р. відправився в подорож по Десні до Чернігова і Любеча на батьківщину своїх предків.

Ще під час навчання в Києві духовним наставником собі він обрав досвідченого старця ієросхимонаха Пахомія з Києво-Братського монастиря, який багато років провів у мандрах і пустині. Під його духовним керівництвом Петро ще більше зміцнився у своєму бажанні повністю залишити світ і віддатися чернечому подвигу і мандрам. Причому разом з другом він дає обітницю не постригатися і не жити в заможних монастирях, де неможливо наслідувати «бідність Христову» і жити в нестяжанні, нестатках та відчуженості від цього світу.

Хто був цей старець ієросхимонах Пахомій, який зіграв таку важливу роль в життєвому виборі прп. Паїсія Величковського, достеменно невідомо. Віднайдення більш докладних відомостей про нього допомогло б доповнити відсутні факти як

⁸³ ІР НБУВ. Ф. 312. № 377с/705. Арк. 106 зв.

⁸⁴ Там само. Ф. 225. № 580.

⁸⁵ Гейда О. Спадщина Івана та Паїсія Величковських... С. 382.

у біографії прп. Паїсія, так і його наставника. Відомо лише, що цей старець у 1736–1739 рр. жив при Києво-Братському Богоявленському монастирі, потім у 1739–1740 рр. з благословення київського митрополита служив при колишньому Ясському митрополиті-молдаваніні Антонії (Черновському-Пунтяну)⁸⁶, який залишив Молдавію в 1739 р. після укладення миру між Росією і Туреччиною і оселився в Києві при митрополичому будинку на Кудрявці. Уже в 1739–1742 рр. при тому ж колишньому Ясському митрополиті старець Пахомій жив при архієрейському будинку на території Борисоглібського монастиря в Чернігові, куди Антоній (Черновський-Пунтяну) був призначений правлячим архієреєм. Судячи з усього, старець Пахомій родом був з Чернігівщини і був близько пов'язаний з Любецьким монастирем та його ієросхимонахом Іоакимом, а може і сам якийсь час подвизався при Любецькому монастирі або його скитах. До цього старця Пахомія у Чернігів насамперед і відправився Петро Величковський, коли твердо вирішив стати на шлях чернецтва і странництва.

Свідомо чи ні, але в своїх мандрах на Чернігівщину прп. Паїсій повторив шлях свого знаменитого діда о. Іоанна Величковського, який був родом з Любеча і багато років служив у Чернігові при єпархіальній друкарні у високоосвіченого чернігівського архієпископа Лазаря (Барановича).

Поживши трохи у старця Пахомія в Чернігові, прп. Паїсій попросив у нього благословення на шлях странника (мандрівника), «щоб сподобитися святого чернечного образу». І знову збіг: старець Пахомій направляє його в Любеч, звідки родом був не тільки «засновник руського чернецтва» прп. Антоній Печерський, а й дід Паїсія о. Іоанн Величковський. Та й сам шляхетський рід Величковських, як зазначалося вище, саме в Любецькому старостаті здавна мав свої родові мастки.

«Йди в святий монастир, недалеко віддалений від Любеча, батьківщини преподобного отця нашого Антонія Печерського. Знайди там всечасного ієросхимонаха отця Іоакима ... Він наставить тебе, бо дуже досвідчений», – такими словами напучував старець Пахомій Петра Величковського перед відправленням в мандрівку⁸⁷. І знову співпадіння: Любецький монастир на честь прп. Антонія Печерського був відновлений з руїн у 1694 р. за благословенням чернігівського архієпископа Лазаря (Барановича) близьким другом Іоанна Величковського (діда Паїсія) – видатним українським гравером по міді о. Інокентієм (Іваном Щирським, 1650–1714). Від заснування й до самої смерті в 1714 р. він був ігуменом цієї обителі⁸⁸. Монастир височів на берегових кручах над Дніпром посеред дрімучих лісів чернігівського Полісся і цілком складався з дерев'яних будівель. До складу монастирського комплексу входили печера з дерев'яною церквою прп. Антонія, дерев'яний головний монастирський храм Воскресіння Христова, трапезна з дерев'яною церквою, келії неподалік від монастиря скит прп. Онуфрія⁸⁹. Число братії не перевищувало 7–8 осіб. З «Автобіографії» прп. Паїсія відомо, що на момент його прибуття до монастиря ігуменом у ньому був о. Никифор. Однак у Синодику Антонієвського Любецького монастиря о. Никифор вказаний як

⁸⁶ Антоний (Черновский). *Православная энциклопедия*. Т. 2, С. 652–653; Чучко М. Жизнь и деятельность митрополита Антония Пунтяну-Черновского († 1748) в северных волостях земли Молдавской и в провинции Буковина. *Русин*. 2012. № 3 (29). С. 91–105.

⁸⁷ Преподобний Паїсій Величковський. «Повість про святий собор» та маловідомі листи / Упоряд. та коментарі Шумила С. В. С. 96.

⁸⁸ Степовик Д. Іван Щирський. Київ, 1988. С. 24; Гейда О. Спадщина Івана та Паїсія Величковських... С. 380.

⁸⁹ Мицик Ю. Відновлення Антонієвих печер у Любечі 17 ст. *Київська Старовина*. 1996. № 2–3. С. 78–82; Бондар О., Веремейчик О., Кондратьєв І. До історії Любецького Антонієвського монастиря: результати та перспективи досліджень. *Чернігівські старожитності: зб. наукових праць*. Чернігів, 2016. С. 14–21; Бондар О. Веремейчик О. Осадчий Є. Онуфріївський скит біля Любеча. *Могилянські читання*. 2010. *Збірник наукових праць*. С. 335–338.

намісник обителі⁹⁰. Цим, ймовірно, й пояснюється той факт, що обителлю він керував нетривалий час, поки не був присланий до Любеча новий ігумен. Про о. Никифора відомо, що прізвище він мав Кохановський і, судячи з усього, походив зі шляхетського козацько-старшинського роду Кохановських⁹¹. Прп. Паїсій залишив найдобріші спогади про нього. Однак невдовзі ігуменом обителі був поставлений випускник Києво-Могилянської академії Герман (Загоровський)⁹². При ньому молодий подвижник не зміг вжитися з новими порядками і змушений був покинути Любецький монастир.

Також Паїсій серед братії Любецького монастиря згадує ієросхимонаха Іоакима та ієромонаха Аркадія. Імен інших братів він не вказує, однак видно, що їх було небагато. Найімовірніше, у свій час у Любецькому монастирі, як уже було сказано, подвизався ієросхимонах Пахомій, який і направив Петра Величковського до цієї обителі до свого близького друга і сподвижника ієросхимонаха Іоакима.

З усього видно, відвідування батьківщини діда не було випадковим у мандрях Петра Величковського. У його спробах розібратися всередині самого себе і остаточно визначитися з подальшим життєвим вибором це могло мати якесь особливе значення. І хоча даний момент не відображений настільки очевидно в «Автобіографії» преподобного, немає підстав вважати, що такі «збіги» були всього лише випадковістю.

Не виключено, що відхід Паїсія до Чернігова і Любеча був пов'язаний з якимись його внутрішніми пошуками. Рано втративши батька і, можливо, намагаючись позбутися материнської опіки, він йде на батьківщину своїх предків по батьківській лінії. Пошуки ці могли мати не тільки духовний характер. Розібратися з самим собою, зі своїм родоводом, хто він і звідки – це теж прояв внутрішніх шукань, які міг переживати молодий послушник.

Як би там не було, але свій шлях першого чернецого послуху Величковський почав саме на Чернігівщині, на батьківщині своїх предків, там, де колись народився і прп. Антоній Печерський. Звідси, подібно засновнику давньоруського чернецтва, він і почав свої мандри по Україні, Молдо-Валахії й Афону.

References

Antonijevskij Liubeckskij muzhskoj monastyr [St. Anthony Liubech Monastery for men]. (1860). *Chernigovskije gubernskije vedomosti. Chast neofitsyalnaja – Chernihiv Province Bulletin. Part Unofficial.* № 36.

Antonijevskij Liubeckskij muzhskoj monastyr [St. Anthony Liubech Monastery for men]. (1860). *Chernigovskije gubernskije vedomosti. Chast ofitsyalnaja – Chernihiv Province Bulletin. Part Official.* № 40.

Antonijevskij Liubeckskij muzhskoj monastyr [St. Anthony Liubech Monastery for men]. (1860). *Chernigovskije gubernskije vedomosti. Chast neofitsyalnaja – Chernihiv Province Bulletin. Part Unofficial.* № 48.

Bondar, O., Veremeichyk, O., & Kondratiev, I. (2016). Do istorii Liubetskoho Antoniiivskoho monastyria: rezultaty ta perspektyvy doslidzhen [To the history of St. Anthony Liubech Monastery: results and prospects of research]. *Chernihivski starozhytnosti – Chernihiv Antiquities.*

Bondar, O., Veremeichyk, O., & Osadchyi, Y. (2010). Onufriivskiy skyt bilia Liubecha [Onufrievsky monastery near Liubech]. *Mohylianski chytannia – Mohyla lectures.* Kyiv, Ukraine.

Heida, O. (2015). Spadshchyna Ivana ta Paisiia Velychkovskiykh ta poshyrennia idei isykhazmu na Chernihivshchyni u druhiy polovyni XVII – na pochatku XVIII st. [Legacy of

⁹⁰ Синодик Антониевского Любечского монастыря. *Черниговские губернские ведомости.* 1857. Часть неофициальная. № 38. С. 321; К истории Любечского Антониевского мужского монастыря. *Прибавление к Черниговским епархиальным известиям.* 1888. Часть неофициальная. № 4. С. 104–105.

⁹¹ Кривошея В. В., Кривошея О. В. Українська козацька старшина. Станіслав Кохановський. Гілея (науковий вісник): Збірник наукових праць. Київ, 2008. Вип. 16. С. 84–91.

⁹² Синодик Антониевского Любечского монастыря. С. 321; Антониевский Любечский мужской монастырь. *Черниговские губернские ведомости.* 1860. Часть неофициальная. № 36. С. 261; 1860. отдел второй. Часть официальная. № 40. С. 289; 1860. Часть неофициальная. № 48. С. 347.

Paicy and Ivan Velichkovsky and the spread of the idea of Hesychasm in Chernihiv in the second half of the 17th and early 18th centuries]. *Afonskoje nasledije: nauchnyj almanakh – The Athonite Heritage: Scientific Anthology*. Issue 1–2. Kyiv–Chernihiv, Ukraine: Izdanie Mezhdunarodnoho instituta afonskoho nasledija v Ukraine.

Hordin, Y. A. (1999). *Mistiki i okhraniteli. Delo o masonskom zagovore* [Mystics and guards. The case of the Masonic conspiracy]. St. Petersburg, Russia.

Zhhun, P. B., & Zhun, M. A. (2008). *Skhyarkhymandryt Paysy (Velychkovskyy) Nyametskyi* [Schiarchimandrite Paisy (Velichkovsky)]. *Prin ortodoxie si umanism spre reintegrarea Moldovei. Materialele Conferinței Științifico-Teologice*. Chișinău, Moldova.

Zhytije i pisanija moldavskogo startsa Paisija Velichkovskogo s prisovokuplenijem predslavij na knigi sv. Grigorija Sinaita, Filofeja Sinajskogo, Isikhija Presvitera i Nila Sorskogo, sochinennykh drugom ego i sopostnikom, Startsem Vasilijem Polianomerulskim, o umnom trezvenii i molitve [The Life and Writing of the Moldavian Elder Paisy Velichkovsky...]. (1847). Moscow, Russian Empire : izdanye Kozelskoj Vvedenskoj Optinoj Pustyni.

Letopys sobytij v Yugo-Zapadnoj Rossii v XVII veke [Chronicle of events in Southwest Russia in the 18th century]. (1855). (Vol. 3). Kyiv, Russian Empire.

Lyst Varlaama Yasynskoho do Lazaria Baranovycha [The letter from Varlaam Yasinsky to Lazar Baranovich]. (1972). *Ivan Velychkovskiy. Tvory – Ivan Velichkovsky. Works*. Kyiv, UkrSSR: Naukova dumka.

Kobyschchanov, Y. M. (2011). *Poltavskij rod v perepletanii kultur* [Family from Poltava in interweaving cultures]. Moscow, Russia.

Kolosova, V. P., & Krekoten, V. I. (1972). *Do pytannia pro zhyttia i tvorchist Ivana Velychkovskoho* [To the question about Life and creation of Ivan Velichkovsky]. *Ivan Velychkovskiy. Tvory – Ivan Velichkovsky. Works*. Kyiv, UkrSSR: Naukova dumka.

Kondratiev, I., & Kryvosheia, V. (1999). *Narysy istorii Chernihivshchyny periodu kozatstva: Liubech* [Essays on the history of Cossack period Chernihivland: Liubech]. Kyiv, Ukraine.

Kondratiev, I. (2014). *Liubetske starostvo (XVI – seredyna XVII st.)*. Chernihiv, Ukraine.

Kryvosheia, V. V. (2008). *Kozatska elita Hetmanshchynyn* [The Cossack elite of the Hetmanate]. Kyiv, Ukraine.

Kryvosheia, V. V., & Kryvosheia, O. V. (2008). *Ukrainska kozatska starshyna. Stanislav Kokhanovskiy* [Ukrainian Cossack Elder. Stanislav Kokhanovsky]. *Hileia*, 16.

Takhiaos, A.-É. (1994). *Predvartelnyy spysok polnoy bybyohrafyy o sv. Paysy Velychkovskom* [Preliminary list of bibliography about the St. Paisy Velichkovsky]. *Cyrrillomethodianum*, 1993–1994, № 17–18.

Tachiaos, A.-E. N. (1986). *The Revival of Byzantine Mysticism Among Slavs and Romanians in the XVIIIth Century. Texts Relating to the Life and Activity of Paisy Velichkovsky (1722–1794)*. Thessaloniki, Greece.

Ohienko I. (1999). *Paisii Velychkovskiy. Zhyttiypys velykykh ukrainsiv – Biographies of great Ukrainians*. Kyiv, Ukraine: Lybid.

Velychkovskiy, P. (2016). “Povist pro sviaty sobor” ta malovidomi lysty [The story of the holy cathedral and little-known letters]. S. V. Shumylo (Ed.). Kyiv, Ukraine: Vydavnychyy viddil UPTS.

Poltavshchyna: Entsyklopedychnyy dovidnyk [Poltavaland: Encyclopedic reference book]. (1992). Kyiv, Ukraine: Ukrainska entsyklopediia.

Kryvosheia, V. V. (2012). *Ukrainske kozatstvo v natsionalnii pamiaty. Chernihivskiy polk : u 2 t.* [Ukrainian Cossacks in national memory. Chernihiv Regiment : in 2 vol.]. (Vol. 1). Kyiv, Ukraine: DP «NVTS «Priorityty».

Modzalevsky, V. L. (1914). *Malorossiiskij rodoslovnik* [Little Russian pedigree]. (Vol. 4). St. Peterburg, Russian Empire.

Sinodik Antonijevskogo Liubetshskogo monastyrja [Synodic of the St. Anthony Liubech Monastery] (1857). *Chernigovskije gubernskie vedomosti. Chast neofitsyalnaja – Chernihiv Province Bulletin. Part Unofficial*. № 38.

Chetverikov, S. (2006). *Moldavskij starets Paisij Velichkovskij: ego zhyzn, uchenije i vlianiye na pravoslavnoje monashestvo* [Moldavian Elder Paisy Velichkovsky: his life, teaching and influence on Orthodox monasticism]. Minsk, Belarus.

Chuchko, M. (2012). *Zhyzn i deiatelnost mitropolia Antonija Putnianu-Chernovskogo (†1748) v severnykh volostyakh zemly Moldavskoy y v provyntsyy Bukovyna*. *Rusyn*. № 3 (29).

Shumylo, S. V. (2016). *Avtobiografiia prp. Paisiia – vyznachna pamiatka ukrainskoi dukhov-*

noi literatury XVIII st. [The autobiography of ven. Paisy Velichkovsky]. *Prepodobnyi Paisii Velichkovskiy. "Povist pro sviaty sobor" ta malovidomi lysty.* S.V. Shumylo (Ed.). Kyiv, Ukraine: Vydavnychyy viddil UPTS.

Shumylo, S. V. (2015). Prp. Paisiy Velichkovskiy i Zaporozhskaya Sech. Maloizvestnyye pisma prp. Paisiya Velichkovskogo k Koshevomu atamanu Voyska Zaporozhskogo Petru Kalnyshhevskomu [Ven. Paisy Velichkovsky and Zaporizhzhya Sich. Little-known letters of Paisy Velichkovsky to the ataman Petro Kalnyshevsky]. Kyiv–Serpukhov: Mezhdunarodnyy institut afonskogo naslediya v Ukraine; «Naslediye Pravoslavnogo Vostoka».

Shumylo, S. V. (2017). Neizvestnoye pismo prp. Paisiya Velichkovskogo za 1763 g. i drugiye dokumenty, kasayushchiesya yego igumenstva v monastyre Simonopetra. *Afonskoje nasledije: nauchnyy almanakh – The Athonite Heritage: Scientific Anthology.* Issue 5-6. Kyiv–Chernihiv, Ukraine: Izdaniye Mezhdunarodnogo instituta afonskogo naslediya.

Shumylo, S. V. (2017). Prp. Paisiy Velichkovskiy i popytka vossozdaniya Rusika v monastyre Simonopetra: neizvestnyye pisma s Afona. *Rus–Svyataya Gora Afon: Tsyacha let dukhovnogo i kul'turnogo yedinstva. Materialy Mezhdunarodnoy nauchnoy konferentsii v ramkakh yubileynykh torzhestv, priurochennykh k prazdnovaniyu 1000-letiya prisutstviya russkogo monashstva na Afone, 21–23 sentyabrya 2016 g.* Moscow, Russia.

ARPM (Arkhiv Ruskogo na Afoni Pantelejmonova monastirja) – ARPMA (Archives of the Russian Panteleimon Monastery on Athos). Op. 10. Spr. 1. Dok. A000083.

BAN (Biblioteka Rosijskoj akademii nauk) – LAS (Library Russian Academy of Science). F. 13.3.26. (Yatsimirskiy № 58).

IR NBUV (Instytut rukopysu Natsionalnoi biblioteky Ukrainy im. V. I. Vernadskoho) – MI VNLU (Manuscript institute of the V. I. Vernadsky National Library of Ukraine). F. 160. Spr. 1114–1116.

IR NBUV – MI VNLU. F. 312, Spr. 377s/705.

TsDIAK Ukrainy (Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy, m. Kyiv) – CSHAK of Ukraine (Central State Historical Archives of Ukraine in the city of Kyiv). F. 51. Spr. 19422.

Шумило Сергій Вікторович – головний редактор наукового альманаху «Афонська спадщина», директор Міжнародного інституту афонської спадщини в Україні (вул. Велика Васильківська, 126, м. Київ, 03150, Україна).

Shumylo Serhii V. – Editor-in-Chief of the scientific anthology «The Athonite Heritage», Director of The International Institute of the Athonite Legacy (126 Velyka Vasylkivska Street, Kyiv, 03150, Ukraine).

E-mail: institute@afon.org.ua

TO THE QUESTION OF THE ORIGIN OF THE FAMILY OF VEN. PAISY VELICHKOVSKY AND HIS RELATION WITH CHERNIHIV REGION

The article is dedicated to the prominent Ukrainian ascetic, spiritual and cultural figure, writer and translator, Ven. Paisy Velichkovsky (1722–1794). In particular, the pedigree of Paisy Velichkovsky and his links with the Chernihiv region are explored in detail. The article reflects that Paisii Velichkovsky and his family are the bright representatives of the families of Ukrainian Cossack priests and ecclesiastical and cultural figures of the late XVII–XVIII centuries who had an ancient noble lineage. Although it is generally accepted that this genus comes from the Poltava region, studies of genealogies of the Ukrainian Cossack elders show that the original “nest” of the Cossack-noble family Velichkovsky is concentrated in Liubech, in the Chernihiv region. In particular, the Poltava branch of the Velichkovsky family begins with the famous Ukrainian writer and priest Ivan Velichkovsky, who moved to Poltava from Chernihiv around 1687. For many centuries, the ancestral nest of the noble Velichkovsky family was Liubech. Attention is drawn to the fact that the path of the first monastic obedience Paisii Velichkovsky started from the Chernihiv region, in Liubech. It was here, in the homeland of his ancestors, that he left first when he left his studies at the Kyiv-Mohyla

Academy.

It is possible that Paisy's departure to Chernihiv and Liubech was related to some of his internal searches. Having lost his father early, and possibly trying to get rid of maternal care, he goes to his father's ancestral homeland. These searches could not only be spiritual in nature. To deal with yourself, with your ancestry, who he is and where from – this is also a manifestation of the inner quest that a young novice could experience.

Keywords: Paisy Velichkovsky, Ivan Velichkovsky, Hryhoriy Magdenko, Rodovid, Chernets, Monastery, Poltava, Poltava region, Poltava regiment, Liubech, Chernihiv, Chernihiv region, Chernihiv regiment.

Дата подання: 13 січня 2020 р.

Дата затвердження до друку: 5 березня 2020 р.

Цитування за ДСТУ 8302:2015

Шумило С. До питання про походження роду прп. Паїсія Величковського і його зв'язки з Чернігівщиною. *Сіверянський літопис*. 2020. №1. С. 144–163. DOI: 10.5281/zenodo.3732595.

Цитування за стандартом APA

Shumylo, S. (2020). Do pytannia pro pokhodzhennia rodu prp. Paisiia Velychkovskoho i yoho zviazky z Chernihivshchynoiu [To the question of the origin of the family of Ven. Paisy Velichkovsky and his relations with Chernihiv]. *Siverianskyi litopys – Siverian chronicle*, 1, 144–163. DOI: 10.5281/zenodo.3732595.